

tu sam doživel, kar poroča l. 1875, že skoraj 50 let po smrti njegovi († 11. X. 1846), Wurzbach — kot sodobnik²⁶ o Schmidburgu: »Männer, wie Schmidburg einer war, machten im Lande den heimlichen und offenen Fortschrittmännern jener traurigen Epoche die Existenz einigermaßen erträglich: ... die Polizei konnte kaum ihr Intriguenspiel so ausdehnen, wie es in Wien damals im Schwunge war!« (Biogr. Lex. 50., 194). Takó je Kastelic v poldrugem mesecu prejel nevarni letnik Zhbelize srečno in gladko spet že iz cenzure, dné 29. aprila 1831, — ne da bi ob njem bila prišla do besede »Ljubljana«. Namen je bil dosežen, »Nova pifarija« rešena in omogočena! Kopitarjeva cenzura je pri guberniju naletela na gluhotu in neko slepoto, ki ni hotela ne videti ne slišati, — pa obveljala taka, kakršna je bila. Takó je postala kot cenzura Kopitarjeva objektivna, zgodovinski fakt, — zelo neskladna z mislijo, s srcem takratne »Ljubljane«! In posledice te neskladnosti niso izostale... A koga so zadele?

V Ljubljani, 12. avgusta 1926.

ZAPISKI.

† DR. FRAN DETELA.

Dom in svet žaluje ob grobu enega najodličnejših svojih sotrudnikov. 11. julija t. l. je umrl v Ljubljani vladni svetnik in gimnazijski ravnatelj v p. dr. Fran Detela. Bogato življenje tega izrednega in popolnega moža se ni kresalo na pozoriščih dnevne spremenljivosti, temveč je teklo v točnem in neprestanem prizadevanju treznega delavca, ki nikoli ne dvomi o vrednosti svojega poklica in z darovitostjo in pridnostjo neopaženo brusi bisere za naš narodni zaklad. Zato je bila tudi njegova zadnja pot brez vseh zunanosti, ki so anahronistično zlo današnje dobe, bila je resna žalna slovesnost, počestitve tihga in dosluženega moža.

Fran Detela spada k tistim velikim možem Stritarjevega pokolenja, katerih delo je bilo varno postavljeno na veliko obzorje in znanje. Ti možje, s srečnimi žilami ukoreninjeni v preprostosti slovenstva, z glavo pa visoko stoječi v bogastvu duha, so ustvarili našemu narodu dela klasičnega spomina in po njih se sedanjemu rodu toži kakor po zadnjih pričah naše domače velikosti. Detela se še jasno loči med svojimi vrstniki. Oplojen po Jurčičevem domačinarstvu in zgodovinarstvu je šel preko realistične hladnosti v toplino notranje nujnosti in s poudarjeno etičnostjo postal izrazit umetnik-zdravnik v naši literaturi. Vso človeško komedijo je motril z zdravim kritikom in plemenito modrostjo. Ni bilo to zastarelo pojmovanje umetniškega poslanstva kot nazorno utilitarnega, ampak poudarek umetnikove vzvišenosti in moči, tembolj ker Detela svojega časa ni gradil na relativnih osebnih in časovnih vrednotah, ampak je ta etos organično izhajal iz globoko doživljenega krščanskega prepričanja in izčiščenega filozofskega gledanja. Detela je bil naš prvi za-

vestno katoliški pisatelj. Čeprav je velikokrat bolj mojster teze kot organične umetniške duhovnosti, bodo številna njegova dela živela za njim kot plemenita duševna zapuščina, vedno pa bo ostal v našem slovstvu v treh mojstrskih spomenikih: Malem življenju, Trojki in Rodoljubju na deželi. F. K.

SLOVSTVO.

Dr. France Veber: **Estetika**. Psihološki in normativni temelji estetske pameti. V Ljubljani, 1925. Natisnila in založila Zvezna tiskarna in knjigarna.

To delo nam podaja prvo slovensko strogo znanstveno estetiko. Namen znanstvene estetike ni, navajati na umetniško delovanje (saj nahajamo umetnost, kakor po pravici pripominja avtor v uvodu, »že davno pred znanostjo« in so narodi »dosegli večkrat že nekak višek svoje umetnosti, ko so bili malone še brez vsake znanosti in tudi brez vsake estetike«). Uvaja pa estetika v umevanje estetičnih pojavov in estetičnega doživljanja in kaže tako tudi na to, kaj je psevdoestetsko. S tem nas pa usposablja, da lažje ločimo prave umotvore od slutvoumotvorov in tako tudi prave umetnike od slutvoumetnikov. Zelo bi se seveda motil, kdor bi pričakoval v tem delu prijetnega čtiva o umetnosti in lepoti. Celó od tistih čitateljev, ki »bero le predgovore«, se V. po pravici že začetkom predgovora »poslavlja«, zakaj večina teh čitateljev ne bo prečitala niti predgovora. Jako zanimivo pa je delo za tiste, ki se ne boje predelati 359 strani strogo strokovno-znanstveno pisane knjige in poznajo že tudi druge V.-ove publikacije.

Na kakšnih temeljih sloni ta estetika? Estetika je znanost o lepoti (in grdoti). Lepota je nekaj objektivnega, je posebna vrednota na estetičnem objektu. V. odločno zavrača tako zvaní psihologizem, ki mu je lepota le nekaj subjektivnega ali zgolj relativnega. Vendar pa je estetsko doživljanje v veliki meri odvisno tudi od subjekta in njegovega duševnega stanja. V. zavrača tudi drugo skrajnost, ki se bavi v estetiki samo z objektivno lepoto. »Estetsko doživljanje je nekaka genetična rezultanta dveh činiteljev, apsihološkega ali objektivnega, ki ga predstavlja pristojni estetični objekt (umotvor, pokrajina itd.) in pa psihološkega ali subjektivnega, ki je dan z ostalo duševnostjo (razpoloženjem, temperamentom, svetovnim naziranjem itd.) pristojnega subjekta; efektivno smer onega estetskega doživljanja pa določa pri tem v večini slučajev vprav slednja, psihološka komponenta« (10). Tako so kljub objektivnosti lepote umevne ob istem objektu različne estetične sodbe in različni »okus«. Lepota (in grdota), dasi je nekaj objektivnega, ni pa nič fizičnega, nobena takšna realna lastnost kakor barva, glas itd., ampak nekaj irealnega, toda faktučnega, istinitega. Je pa vprav na estetičnem objektu.

Kaj je estetični objekt? V. je razbral iz pojavov, ki ob njih estetsko čuvstvujemo, da so estetični objekti samo liki, in sicer le irealni liki, ti pa vsi. Takšen lik je n. pr. melodija. Melodija ima za predmetno podlago glasove. A ni vsaka vrsta glasov že melodija, temveč le posebno oblikovana vrsta, ki jo mi tudi dojemamo le na ta način, da glasove nekako zberemo, uredimo in oblikujemo. Tako je takšen lik tudi slika, ne preprosta skupina barv, temveč neka iz bary urejena enota, vprav nekakšen lik.

²⁶ Verfasser — schreibt dieß als Zeitgenosß und Bewohner der Stadt, in welcher Freiherr von Schmidburg wirkte... (Bd. 50., 193).